

WYROK Z DNIA 4 MARCA 2009 R.

III KK 322/08

Przepis art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w pierwotnym brzmieniu (Dz. U. Nr 155, poz. 1016) stanowił, że bieg terminu przedawnienia zbrodni komunistycznej rozpoczyna się od dnia 1 stycznia 1990 r. oraz że art. 4 § 1 k.k. nie stosuje się. Przepis ten określał początek biegu terminu przedawnienia, natomiast nie wskazywał jego zakończenia. W tym zakresie zastosowanie miały przepisy Kodeksu karnego z 1969 r., dotyczące terminów przedawnienia karalności przestępstw. Dopiero nowelizacja tej ustawy dokonana ustawą z dnia 13 maja 1999 r. (Dz. U. Nr 38, poz. 360) wprowadziła w art. 4 ust. 1a dwudziestoletni i trzydziestoletni termin przedawnienia zbrodni komunistycznych, liczony od dnia 1 stycznia 1990 r.

Okres przedawnienia, który raz upłynął, nie może odżyć na skutek zmiany przepisów, chyba że ustawodawca wyłącza w ogóle stosowanie przedawnienia do określonej kategorii przestępstw. Takie unormowanie wprowadzono w art. 109 k.k. z 1969 r., jak i obecnie w art. 105 § 1 i 2 k.k. oraz w art. 4 ust. 1 ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, jako implementację norm prawa międzynarodowego o niestosowaniu przedawnienia wobec zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości.

Przewodniczący: sędzia SN D. Świecki (sprawozdawca).

Sędziowie: SN T. Artymiuk, SA (del. do SN) M. Laskowski.

*Prokurator Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi
Polskiemu R. Janicki.*

Sąd Najwyższy w sprawie Stefana S., skazanego z art. 158 § 1 k.k., po rozpoznaniu w Izbie Karnej na rozprawie w dniu 4 marca 2009 r., kasacji, wniesionej przez Dyrektora Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu – na korzyść, od wyroku Sądu Okręgowego w R. z dnia 10 marca 2008 r., zmieniającego wyrok Sądu Rejonowego w R. z dnia 6 września 2007 r.,

u c h y l i ł zaskarżony wyrok i zmieniony nim wyrok Sądu Rejonowego w R. i na podstawie art. 439 § 1 pkt 9 w zw. z art. 17 § 1 pkt 6 k.p.k. postępowanie karne u m o r z y ł (...).

UZASADNIENIE

Wyrokiem Sądu Rejonowego w R. z dnia 6 września 2007 r. oskarżony Bogdan S. został uznany za winnego popełnienia w dniu 25 czerwca 1976 r. przestępstwa z art. 247 § 1 k.k. i art. 158 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k. w zw. z art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu i za to wymierzono mu karę 2 lat pozbawienia wolności, której wykonanie warunkowo zawieszono na okres 5 lat. Na podstawie art. 71 § 1 k.k. orzeczono grzywnę w wysokości 100 stawek po 20 zł każda, a na podstawie art. 50 k.k. orzeczono podanie wyroku do publicznej wiadomości.

Na skutek apelacji wniesionej przez oskarżonego, Sąd Okręgowy w R. wyrokiem z dnia 10 marca 2008 r. zmienił zaskarżony wyrok przyjmując, że czyn oskarżonego wypełnił dyspozycję art. 158 § 1 k.k. w zw. z art. 2

ust. 1 ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej i za to wymierzył karę roku i 6 miesięcy pozbawienia wolności, warunkowo zawieszając jej wykonanie na okres 3 lat oraz orzekł karę grzywny w wysokości 100 stawek po 20 zł, a także podanie wyroku do publicznej wiadomości.

Kasację od tego wyroku wniósł Dyrektor Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu – Zastępca Prokuratora Generalnego, skarżąc go w całości na korzyść oskarżonego i zarzucił rażące naruszenie art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 7 grudnia 1989 r. o amnestii, poprzez niezastosowanie wskazanego przepisu, a w konsekwencji zaniechanie umorzenia postępowania, pomimo że czyn zarzucany oskarżonemu w świetle art. 7 ust. 1 powołanej ustawy nie należał do kategorii podlegającej wyłączeniu jej stosowania, a wymierzona kara nie przekroczyła 2 lat pozbawienia wolności. W konkluzji skarżący wniósł o uchylenie wyroku Sądu Okręgowego w R. i umorzenie postępowania na podstawie art. 17 § 1 pkt 11 k.p.k. w zw. z art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 7 grudnia 1989 r. o amnestii.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Kasacja jest zasadna w zakresie żądania umorzenia postępowania, jednakże z powodu innej przyczyny wyłączającej ściganie. Otóż, w niniejszej sprawie nastąpiło przedawnienie karalności czynu z art. 158 § 1 k.k. w zw. z art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (dalej w skrócie ustawa o IPN). Przepis art. 4 ust. 1 tej ustawy stanowił, że bieg terminu przedawnienia zbrodni komunistycznej rozpoczyna się od dnia 1 stycznia 1990 r. oraz że art. 4 § 1 k.k. nie stosuje się. Przepis ten określał początek biegu terminu przedawnienia, natomiast nie wskazywał jego zakończenia. W tym zakresie zastosowanie miały przepisy Kodeksu karnego z 1969 r., dotyczące terminów przedawnienia karalności przestępstw. Dopiero nowelizacja tej ustawy dokonana ustawą z dnia 13 maja 1999 r. (Dz. U. Nr 38, poz. 360) wprowadziła w art. 4 ust. 1a dwudziestoletni i trzydzie-

stoletni termin przedawnienia zbrodni komunistycznych, liczony od dnia 1 stycznia 1990 r. Czyn, który przypisano oskarżonemu z art. 158 § 1 k.k., tak jak i poprzedni przepis art. 158 § 1 k.k. z 1969 r., zagrożony jest karą 3 lat pozbawienia wolności. Okres przedawnienia tego przestępstwa zarówno na podstawie art. 105 § 1 pkt 3 k.k. z 1969 r., jak i art. 101 § 1 pkt 4 k.k. z 1997 r., ustaje z upływem 5 lat od czasu jego popełnienia. Zważywszy, że ustawa o IPN z chwilą jej wejścia w życie wprowadziła modyfikację co do daty początkowej biegu terminu przedawnienia karalności przestępstw stanowiących zbrodnie komunistyczne, gdyż bieg tego terminu rozpoczynał się od dnia 1 stycznia 1990 r., to końcowy okres terminu przedawnienia pozostawał bez zmian, liczony zgodnie z przepisami Kodeksu karnego. Tak więc, karalność przestępstwa z art. 158 § 1 k.k. w zw. z art. 2 ust. 1 ustawy o IPN, popełniony przed dniem 1 stycznia 1990 r., uległa przedawnieniu z dniem 1 stycznia 1995 r. Natomiast postępowanie w sprawie popełnienia przestępstw przez funkcjonariuszy państwa komunistycznego w czerwcu 1976 r. w R. wobec protestujących robotników zostało wszczęte w dniu 29 lutego 1996 r. Tym samym, w chwili wszczęcia postępowania karnego karalność przestępstwa z art. 158 § 1 k.k., które przypisano oskarżonemu jako zbrodnię komunistyczną, uległa już przedawnieniu. W niniejszej sprawie oskarżonemu postawiono zarzut popełnienia czynu wypełniającego znamiona nie tylko art. 158 § 1 k.k., ale również art. 247 § 1 k.k. z 1997 r. w zw. z art. 11 § 1 k.k. w zw. z art. 2 ust. 1 ustawy o IPN. Przestępstwo z art. 247 § 1 k.k. zagrożone jest karą 5 lat pozbawienia wolności. Przepis ten nie miał swojego odpowiednika na gruncie Kodeksu karnego z 1969 r. Natomiast kodeks ten przewidywał karalność za przestępstwo znęcania się (art. 184 § 1 k.k.). Przyjmując, że czyn polegający na znęcaniu się nad osobą zatrzymaną w związku z powstaniem stosunku zależności wyczerpywał znamiona art. 184 § 1 k.k. z 1969 r., to oskarżony mógł w chwili wszczęcia postępowania w sprawie, a więc dnia 29 lutego 1996 r. stanąć

pod zarzutem popełnienia czynu wyczerpującego dyspozycje art. 158 § 1 k.k. i art. 184 § 1 k.k. w zw. z art. 10 § 2 k.k. z 1969 r. w zw. z art. 2 ust. 1 ustawy o IPN. Jednakże, choć przestępstwo z art. 184 § 1 k.k. z 1969 r. zagrożone było karą 5 lat pozbawienia wolności, to okres karalności tego przestępstwa wynosił również 5 lat (art. 105 § 1 pkt 3 k.k. z 1969 r.). Gdyby nawet przyjąć, że z uwagi na rodzaj zarzuczonego przestępstwa okres ten byłby dłuższy i wynosił np. 10 lat, to i tak z punktu widzenia biegu okresu przedawnienia karalności decyduje to, jakie przestępstwo oskarżony w rzeczywistości popełnił, a więc czyn przypisany, a nie o jakie przestępstwo został oskarżony – czyn zarzucany. Przedawnienie karalności dotyczy bowiem przestępstwa, a nie jego kwalifikacji prawnej. W konsekwencji, ustalenie przez Sąd Odwoławczy, że oskarżony popełnił wyłącznie przestępstwo z art. 158 § 1 k.k. oznaczało, że czyn taki nie mógł być ścigany w chwili wszczęcia postępowania w sprawie, bo zachodziła ujemna przesłanka procesowa w postaci przedawnienia jego karalności. Takiej oceny stanu prawnego nie zmienia fakt, że wspomniana już nowelizacja ustawy o IPN – ustawa z dnia 9 kwietnia 1999 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej (...) (Dz. U. Nr 38, poz. 360) wprowadziła także górną granicę okresu przedawnienia zbrodni komunistycznych, która wynosiła odpowiednio 20 lub 30 lat, liczonych od dnia 1 stycznia 1990 r. Jednakże w chwili wejścia w życie tej ustawy karalność przestępstwa przypisanego oskarżonemu z art. 158 § 1 k.k. w zw. z art. 2 ust. 1 ustawy o IPN uległa już przedawnieniu. Należy w związku z tym wyrazić pogląd, że okres przedawnienia, który raz upłynął, nie może odżyć na skutek zmiany przepisów, chyba że ustawodawca wyłącza w ogóle stosowanie przedawnienia do określonej kategorii przestępstw. Takie unormowanie wprowadzono w art. 109 k.k. z 1969 r., jak i obecnie w art. 105 § 1 i 2 k.k. oraz w art. 4 ust. 1 ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, jako implementację norm prawa międzynarodowego o nie-

stosowaniu przedawnienia wobec zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości (art. I Konwencji z dnia 26 listopada 1968 r., ratyfikowanej przez Polskę, Dz. U. z 1970 r. Nr 26, poz. 208, załącznik; por. też uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 7 czerwca 2002 r., I KZP 15/02, OSNKW 2002, z. 7–8, poz. 47).

Tym samym, w niniejszej sprawie zachodził zbieg podstaw wyłączających ściganie, albowiem oprócz wskazanej ujemnej przesłanki procesowej z art. 17 § 1 pkt 6 k.p.k., zasadnie skarżący zarzucił rażące naruszenie prawa procesowego z powodu zaistnienia okoliczności wyłączającej ściganie, określonej w art. 17 § 1 pkt 11 k.p.k., polegającej na niezastosowaniu przepisu art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 7 grudnia 1989 r. o amnestii (Dz. U. Nr 64, poz. 390), zgodnie z którym należało umorzyć postępowanie. Sąd Okręgowy w R. po rozpoznaniu apelacji wydał merytoryczne orzeczenie zmieniające wyrok Sądu Rejonowego w R. i uznał oskarżonego za winnego popełnienia przestępstwa z art. 158 § 1 k.k. w zw. z art. 2 ust. 1 ustawy o IPN, za które wymierzył karę roku i 6 miesięcy pozbawienia wolności. Dopuścił się więc również naruszenia art. 439 § 1 pkt 9 w zw. z art. 17 § 1 pkt 11 k.p.k. w zw. z art. 1 ust. 1 wskazanej ustawy o amnestii. Zgodnie bowiem z tym ostatnim przepisem w sprawach o przestępstwa i przestępstwa skarbowe, jeżeli z okoliczności sprawy wynika, że w wypadku przestępstwa umyślnego kara pozbawienia wolności nie przekroczyłaby lat 2 (...), postępowanie karne umarza się. Jednocześnie wobec oskarżonego nie zachodziły okoliczności wyłączające zastosowanie ustawy o amnestii, wymienione w art. 7 ust. 1, zaś czyn oskarżonego został popełniony przed dniem 12 września 1989 r. (art. 15 ustawy). Oskarżonemu przypisano popełnienie przestępstwa o charakterze zbrodni komunistycznej (art. 1 pkt 1a *tiret* drugiej ustawy z dnia 18 grudnia 1989 r. o IPN). Jednakże, zgodnie z art. 4 ust. 3 tej ustawy do sprawców tych zbrodni nie stosuje się wydanych przed dniem 7 grudnia 1989 r. przepisów i dekretów, które przewidują

amnestię lub abolicję. *A contrario*, mogą mieć zastosowanie przepisy ustaw amnestyjnych wydane później, tzn. po dniu 6 grudnia 1989 r. Tak więc, w stosunku do oskarżonego miała zastosowanie ustawa o amnestii z dnia 7 grudnia 1989 r.

Podsumowując stwierdzić należy, że pomimo wskazanego w kasacji uchybienia o randze bezwzględnej przyczyny odwoławczej, postępowanie karne przeciwko oskarżonemu nie mogło zostać w ogóle wszczęte, albowiem zachodziła ujemna przesłanka procesowa w postaci przedawnienia karalności przestępstwa. Jest to niewątpliwie przesłanka „wyprzedzająca” w stosunku do tej wskazanej w kasacji. Dlatego też, na podstawie art. 536 § 1 k.p.k. Sąd Najwyższy stwierdziwszy zaistnienie bezwzględnej przyczyny odwoławczej z art. 439 § 1 pkt 9 k.p.k. w zw. z art. 17 § 1 pkt 6 k.p.k. wyszedł poza granice zarzutu. Wobec powyższego wyroki Sądu Okręgowego w R. oraz wyrok Sądu Rejonowego w R. wydane zostały z naruszeniem art. 17 § 1 pkt 6 k.p.k. Stąd też, uwzględniając kasację poza granicami zarzutu, Sąd Najwyższy uchylił nie tylko wyrok Sądu Okręgowego w R., ale również wyrok Sądu Rejonowego w R. i umorzył postępowanie, zaś na podstawie art. 638 k.p.k. kosztami procesu obciążył Skarb Państwa.